

Intermezzo (скорочено)

Михайло Коцюбинський

Присвячую кононівським полям

Дійові особи:

Моя утома

Ниви у червні

Сонце

Три білих вівчарки

Зозуля

Жайворонки

Залізна рука города

Людське горе

"Лишилось ще тільки спакуватись... Се було одно з тих незчисленних "треба", які мене так утомили і не давали спати",— так починається твір. Це "треба" автор порівнює з многоголовим звіром". Але він розуміє, що "увільнитись" від нього можна лише на час. Бо життя йде, торкаючи кожного неодмінно, "іде, як хвиля на берег". Автор зізнається: "Я не можу розминутись з людиною. Я не можу бути самотнім". Інколи саме це дратує, стомлює, бо людині необхідно час від часу усамітнитись: "Мене втомили люди. Мені надокучило бути заїздом, де вічно товчуться оті створіння, кричать, метушаться і сміяться. Повідчиняти вікна! Провітрить оселю!.. Нехай увійдуть у хату чистота і спокій".

Це прагнення спокою і самотності інколи буває таким сильним, що ладен погодитися на будь—який спосіб досягнення жаданого: "Смерть? Сон?" Відтак приходить бажання бодай на якийсь час відпочити, послухати не "ревучі потоки людського життя", а жадану тишу.

* * *

Друга частина змальовує картину дороги, або, точніше, втечі від "залізної руки города". Здавалося, тишу глушили гучні голоси. Але ось уже зелене безмежжя природи, а "неба тут було так багато, що очі тонули в нім, як в морі". І ледве бричка вкотилася у двір — закувала зозуля. "Тоді я раптом почув велику тишу. Вона виповняла весь двір, таїлась в деревах, залягла по глибоких блакитних просторах. Так було тихо, що мені соромно стало калатання власного серця".

* * *

Навіщо людині ота тиша? Щоб почути і побачити щось головне, важливе у житті, що затулене щоденною метушнею. Ця тиша впала так несподівано, що їй не ймеш віри. Здається, навіть предмети навкруги зазіхають на цю тишу. Ніби вони живуть своїм потаємним життям: "Хто знає, що робиться там, де людина не може бачити..."

Кілька разів автор ніби сам собі повторює: "Хіба я що знаю? Хіба я знаю?" І тут ліричний герой відчуває, яку його серце просяться із зовнішнього світу люди, "всі ті, що складали у моє серце, як до власного сховку, свої надії, гнів і страждання або криваву жорстокість звіра". Їх так багато, що душа не в змозі сприймати усе так само гостро, як раніше. І герой це розуміє, розповідаючи про це відсторонено, ніби здалеку. Так, це ненормально, коли людина звекає до гучного болю і не реагує на нього більше. Але інколи треба дати спочинок зболеній душі: "Я не маю вже краплі гарячої крові... Ви бачите, я навіть не червонію, лице моє біле, як і у вас, бо жах висмоктав із мене всю кров... Проходьте! Я утомився".

І раптом... Розплющивши очі, герой бачить "глибоке небо і віти берези. Кує зозуля. Б'є молоточком у кришталевий великий дзвін — ку—ку! ку-ку! — і сіє тишу по травах". Світ, безмежний, сонячний, зелений огортає і пестить. Хай живе сонце! Хай живе небо! Хай живе світ і все живе в ньому!

Ось три вівчарки зчинили гвалт. Ні до чого ворожість. Цей світ такий лагідний і прекрасний, що в тому нема місця ненависті. І герой зізнається псу: "Я не ворог тобі". Тоді чого ж сердиться пес? Ланцюг тримає його, не дає дихати. Бракує волі. Герой відпускає пса з ланцюга, і той, забувши про попередні погрози, наосліп помчав кудись: "У, благородна псина: тобі воля дорожча, ніж задоволена злість".

* * *

"Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, наливої зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах... Я тепер маю окремий світ... На небі сонце — серед нив я. Більше нікого. Йду. Гладжу рукою соболину шерсть ячменів, шовк колосистої хвилі. Вітер набива мені вуха шматками згуків, покошланим шумом. Такий він гарячий, такий нетерплячий, що аж киплять від нього срібноволосі вівса". Сама вічність у своїй радісній величній красі постає у цих словах ліричного героя, огортає зеленими руками жалюгідну купку хаток, ниви. "Що значить для них людина? Нічого. Он вийшла в поле дрібна біленька цятка і потопла у ній. Вона кричить? Співає? І робить рух? Німа безвладність просторів все це ковтнула. І знов нічого. Навіть сліди людини затерті й закриті: поле сховало стежки й дороги... Над всім панує тільки ритмічний, стриманий шум, спокійний, певний у собі, як живчик вічності. Як крила тих вітряків, що чорніють над полем: байдужно і безупинно роблять у повітрі круг, немов говорять: так буде вічно...: in saecula saeculorum (на віки вічні)".

* * *

Поступово той мир і спокій, що панував навколо, входить в душу ліричного героя, наповнює його: "Пізно я повертався додому. Проходив обвіяним духом полів, свіжий, як дика квітка. В складках своєї одежі приносив запах полів, мов старозавітний Ісав.

Спокійний, самотній, сідав десь на ґанку порожнього дому й дивився, як будувалась ніч. Як вона ставила легкі колони, заплітала сіткою тіней, зсувала й підносила вгору непевні, тремтячі стіни, а коли все це зміцнялось й темніло, склепляла над ними зорену баню. Тепер я можу спокійно спати, твої міцні стіни стануть між мною і цілим

світом. На добраніч вам, ниви. Й тобі, зозуле".

* * *

За такою ніччю неодмінно буде сонячний яскравий день, і "я повний приязні до сонця і йду просто до нього, лице в лице. Повернутись до нього спиною — крий боже! Яка невдячність! Я дуже щасливий, що стрічаюсь із ним тут, на просторі, де ніхто не затулить його обличчя, і кажу до нього: "Сонце! я тобі вдячний. Ти сієш у мою душу золотий засів — хто знає, що вийде з того насіння?"

П'ючи сонце, мов цілющий напій добра, герой відчуває в душі любов: "Дивись же на мене, сонце, й засмали мою душу, як засмарило тіло, щоб вона була недоступна для комариного жала... (Я себе ловлю, що до сонця звертаюсь, як до живої істоти. Невже се значить, що мені вже бракує товариства людей?)".

Разом із вівчарками він блукає полями, обережно несучи додому спокій і відчуття спорідненості з самою землею: "Споживай тихо під сонцем, ти така ж втомлена, земле, як я. Я теж пустив свою душу під чорний пар".

* * *

Може, тому й відчуває ліричний герой свою спорідненість із землею: "В городах земля одягнена в камінь й залізо — і недоступна. Тут я став близький до неї. Свіжими ранками я перший будив сонну ще воду криниці". Це спілкування з живою природою, з самою землею дарує йому особливе відчуття, що все на світі — прекрасне. Особливе молоко — "я знав, що то вливається в мене м'яка, як дитячі кучері, вика, на якій тільки ще вчора цілими роями сиділи фіолетові метелики цвіту. Я п'ю екстракт луки". Особливий і хліб. Відтак ліричний герой відчуває себе насправді багатою людиною. "Я тут почуваю себе багатим, хоч нічого не маю. Бо поза всякими програмами й партіями — земля належить до мене. Вона моя. Всю її, велику, розкішну, створену вже,— всю я вміщаю в собі. Там я творю її наново, вдруге,— і тоді здається мені, що ще більше права маю на неї".

Треба уважно слухати цю землю, щоб зберегти це неповторне диво для нащадків. Очима серця побачив автор чудову картину: "Сіра маленька пташка, як грудка землі, низько висіла над полем. Тріпала крильми на місці напружено, часто і важко тягнула вгору невидиму струну від землі аж до неба. Струна тремтіла й гучала. Тоді, скінчивши, падала тихо униз, натягала другу з неба на землю. Єднала небо із землею в голосну арфу й грала на струнах симфонію поля.

Се було прекрасно".

***

"Так протікали дні мого *intermezzo* серед безлюддя, тиші і чистоти. І благословен я був між золотим сонцем й зеленою землею. Благословен був спокій моєї душі. З—під старої сторінки життя визирала нова і чиста — і невже я хотів би знати, що там записано буде?" Життя триває, воно розгортається чистим аркушем нового початку.

* * *

Але ось зустріч на ниві — "я і людина". Герой зустрів "звичайного мужика". Він не знає, яким сам здається цьому чоловікові, але той викликав в пам'яті героя страшні

картини життя українського народу: почорнілі солом'яні стріхи хат, "брудні, негарні" дівчата, що повертаються з тяжкої роботи, бліді, як тіні, жінки, голодні діти зі зголоднілими ж псами...

"Він говорив про речі, повні жаху для мене, так просто й спокійно, як жайворонок кидав на поле місто, а я стояв та слухав, і щось тремтіло в мені.

Ага, людське горе, ти таки ловиш мене? І я не тікаю? Вже натяглися ослаблені струни, вже чуже горе може грати на них!"

Так людське горе вривається в тишу душі героя, але тепер там немає холодної байдужості. І соціальні біди постають, як примара. Але надто реальна та примара: "Ходиш між людьми, як між вовками.. ..Бідний в убогого тягне сорочку із плота, сусіду сусіда, батько у сина. Людей їдять пранці, нужда, горілка, а вони в темноті жеруть один одного. Як нам світить ще сонце і не погасне? Як можемо жити?"

"Говори, говори",— повторює ліричний герой, ніби хоче заохотити співбесідника вилити у словах увесь біль і звільнитися від нього. "Розпечи гнівом небесну баню. Покрий її хмарами твого горя, щоб були блискавка й грім. Освіжи небо і землю. Погаси сонце й засвіти друге на небі. Говори, говори..."

* * *

"Город знову простяг по мене свою залізну руку не зелені ниви",— так образно змальовує своє повернення до людей автор. З якими думками він повертається? "Прощайте, ниви. Котіть собі шум свій на позолочених сонцем хребтах. Може, комусь він здасться так, як мені. І ти, зозуле, з вершечка берези. Ти теж строїла струни моєї душі. Вони ослабли, пошарпані грубими пучками, а тепер натягаються знову. Чуєте? Ось вони бренькнули навіть. Прощайте. Йду поміж люди. Душа готова, струни тугі, налажені, вона вже грає..."